

RASMIY USLUBDA QAT'IYATNING IFODALANISHI

Jamoliddinova Iroda Bahodir qizi

Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti

tayanch doktoranti

irodajamoliddinova8@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada rasmiy uslubda “qat’iyat” konseptining turli vositalar bilan ifodalanishi haqida so‘z boradi. Jumladan, qat’iyatni ifodalovchi so‘zlar (qasam, ishonaman, aminman, kerak, shart), frazemalar (so‘z bermoq, bel bog‘lamoq), jummlar (haqqiga qasam, ishonchim komilki), turli poetik figuralar (takror, xiazm, gradatsiya), pleonastik qo‘llashlarning badiiy uslubda izohlari misollar yordamida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Konsept, “qat’iyat” konsepti, leksik sath, badiiy uslub, poetik figuralar.

Annotation: This article will talk about the expression of the concept of “perseverance” by various means in an artistic style. Including words that express determination (oath, believe, I am sure, necessary, condition), phrasemas (to give words, tie a waist), sentences (true, I am sure), various poetic figures (repetition, chiasm, gradation), explanations of pleonastic applications in the artistic style are illuminated using examples.

Keywords: Concept, concept” perseverance”, lexical line, artistic style, poetic figures.

O‘zbek tilida qat’iyatning uslubiy xoslanganligini ham kuzatish mumkin. Rasmiy uslubda qat’iyat boshqa uslublarga nisbatan ancha yorqinroq va o‘ziga xos kuzatiladi. Rasmiy uslubning ham og‘zaki, ham yozma shakli bo‘lib, og‘zaki shaklida qat’iyat odatda saylovoldi kompaniyalarda, prezidentlar, yuqori lavozimdagi rahbarlarning nutqida kuzatiladi. Prezident, shifokorlar, harbiylar qasamyodida ham qat’iyat kuchli aks etadi. Qat’iyat yorqin aks etgan nuqt prezident qasamyodidir:

“O‘zbekiston xalqiga sadoqat bilan xizmat qilishga, respublikaning Konstitutsiyasi va qonunlariga qat’iy rioya etishga, fuqarolarning huquqlari va erkinliklariga kafolat berishga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti zimmasiga yuklatilgan vazifalarni vijdonan bajarishga tantanali qasamyod qilaman”.

Matndagi har bir so‘z, jumla qat’iyatni ifodalashga xizmat qilgan. Jumladan, *qasamyod qilaman, kafolat beraman jummlari, sadoqat* leksemasi yanada qat’iyat semantikasini kuchaytirgan. Mazkur qasamyoddagi qat’iylik nafaqat verbal vositalar bilan, balki ekstralingvistik omillar hisobiga ham kuchli ifoda qilinadi. Ular quyidagilardir:

1. Mazkur qasamyodda prezident qo‘lini Qur‘oni Karim va O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga qo‘yib qasamyod qilishi.
2. O‘ttiz yetti million aholi oldida qasamyod qilishi.
3. Kirishilayotgan vazifaning ulkan ekanligi va mas’uliyatli ekanligi

4. Onlayn tasvirlarning ta'siri
5. Jahon hamjamiyatining kuzatishi.

Paralingvistik vositalarga esa qo'l harakati, yuzning jiddiy ifodasi va ohangning qat'iyiligini misol qilish mumkin.

Yozma shakl, asosan, hujjatlarda qo'llanishi ma'lum. Hujjatlar tarixiga nazar tashlasak, ular davlatchilik tarixi bilan baravar shakllangan bo'lib, turli shakl, turlicha mazmunga ega. Lekin barchasi kishilik jamiyatining uzluksiz faoliyatini tartibga solib turish uchun xizmat qilgan. Ilk hujjatlarning bizga yetib kelgan manbalari sifatida insoniyat tamadduniga yozuv madaniyatini taqdim qilgan shumerlarning miloddan avvalgi 2112-2094-yillarda yashagan shoh Ur-Nammuning, miloddan avvalgi 1792-1750-yillardagi shohi Xammurapining adolatpesha qonunlar majmui e'tirof etiladi. Qadim madaniyatlar suv yoqalarida kishilarning o'troqlashuvi hisobiga yuzaga kelganligi inobatga olsak, ikki daryo orasida joylashgan yurtimiz ham insoniyat tamadduniga hissa qo'shgan qadim madaniyat o'chog'laridandir. Bizning yozma manbalarimizda juda ko'plab hujjat namunalari yetib kelganki, undagi ma'lumotlarning, shaxslarning, vaqtning aniqligi, topshiriqlarning qat'iyiligi boshqa badiiy ijod namunalari matnidanoq tubdan farq qiladi. Biz mazkur tadqiqotni sinxron tarzda amlaga oshirishni maqsad qo'yganimiz sababli, bugungi davr hujjatlari matnidagi boshqaruvning qat'iyiligi, topshiriqlarning majburiy bajarilishi kabi o'ziga xosliklarni ochiqlashga harakat qildik. Zero, davlatning o'z siyosatida qat'iyati bo'lmas ekan, u o'z mustaqilligini saqlab qola olmaydi.

Ma'lumki, rasmiy-idoraviy uslubda farmoyish hujjatlari matnida qat'iyat leksik, grammatik birliklar, grafik vositasida aniq ko'rinadi. Farmoyish hujjatlaridan buyruq matnlarini tahlilga tortamiz. Buyruq deb "muayyan muassasa oldida turgan asosiy va kundalik vazifalarni hal qilish maqsadida qo'llanadigan huquqiy hujjatga aytiladi"¹. Har qanday buyruq matni ikki: asoslovchi va farmoyish qismdan iborat bo'ladi. Asoslovchi qism asosiy faoliyatga oid buyruqlarda farmoyish qismdan avval, kadrlar shaxsiy tarkibiga oid buyruqlarda esa keyin keladi. Har ikki tur buyruqlarda farmoyish qism "BUYURAMAN" so'zi bilan boshlanadi. Mazkur "buyuraman" so'zi buyruqdagi topshiriqning qat'iy ekanligini, undagi topshiriq aniq bajarilishi kerak ekanligini bildiradi. Bu haqida D.Lutfullayeva ham quyidagicha fikr bildiradi: "*Buyurmoq* fe'lini birinchi shaxs birlik shaklida hamda aniq nisbatda qo'llash orqali buyurish amalining yakka shaxsga tegishli ekanligiga urg'u beriladi va shu asosda unga qat'iy buyruq ruhi singdiriladi. Bu fe'lning -a ko'rsatkichli hozirgi-kelasi zamon shakli bilan ifodalanishida ikki holatni payqash mumkin: buyruqning bayon etilish vaqti uni chiqargan shaxs uchun doimo hozirgi zamoni anglatrsa, uni bajaruvchi shaxs uchun kelasi zamon ma'nosi anglashiladi.

¹ Aminov M., Madvaliyev M., Mahkamov N., Mahmudov N., Odilov Y. Davlat tilida ish yuritish. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – B. 144.

Buyurmoq fe'lining farmoyish matnida "BUYURAMAN" shaklida kelishi bu fe'lining aniq bir morfologik shaklda qo'llanish belgisiga ega bo'lishini ko'rsatadi"². Odatda farmoyish hujjatlardan buyruq, farmoyish, ko'rsatma va qarorlar matnida rahbarlar tomonidan aniq topshiriqlar beriladi. Shulardan tashkilot, muassasalarda eng ko'p ishlatiluvchi hujjat buyruqdir. Asosiy faoliyatga oid buyruqlar matnida farmoyish qism "buyuraman" so'zi bilan boshlanadi hamda har bir farmoyishdagi fe'l buyruq mayli, majhul nisbatda qo'llanadi. Bu o'rinda majhul nisbatning qo'llanishi ham asosiy e'tibor bajaruvchiga emas, balki topshiriqning bajarilishiga, topshiriqning qat'iyiligiga, bajarilishining majburiyiligiga qaratiladi.

3-rasm.

BUYURAMAN:

I. Buyumlar va moliyaviy yo'qlama o'tkazishda quyidagi muddatlar belgilansin:

1. Tayyor mahsulotlarning ishlab chiqarishda tugallanmagan xarajatlari uchun – 2020-yil 1-yanvargacha.
2. Birlashma mulki, asosiy mablag'lar uchun – 2019-yil 15-dekabrgacha.
3. Mo'ljallangan zararni qoplash uchun vaqtinchalik qarz (dotatsiya) hisob-kitobi, soliqlar badallari va byudjetdan boshqa to'lovlar bo'yicha moliya organlari bilan hisob-kitob, pul mablag'lari, qimmatdor buyumlar va qat'iy hisobotdagi hujjatlar, yuqori tashkilotlar bilan hisob-kitob holati uchun – 2020-yil 1-yanvargacha.

II. Rejalashtirilgan yo'qlamani o'tkazish uchun quyidagilardan iborat komissiya tuzilsin:

I Karimov I. – rais (kasaba uyushmasi qo'mitasi raisi)

Kadrlar shaxsiy tarkibiga oid buyruqlarda qat'iylik faqat grammatik vositalar bilan emas, grafik vositalar yordamida ham ifodalanadi. Masalan, bu kabi hujjat matnlaridagi farmoyish berilayotgan xodimning familiyasi bosh harflarda, asosiy topshiriqni ifodalayotgan fe'l ham bosh harflarda yoziladi.

4-rasm.

«Osiyo» firmasi
SHAXSIY TARKIBIGA OID
2019-yil 3-may   3-son   Toshkent shahri

BUYRUQ

1. Ishga qabul qilinsin:
1.1. O'zaro tuzilgan ko'ra Shuhratjon RUSTAMJON O'G'LI 2019-yil 17-maydan reja bo'limi boshlig'i lavozimiga QABUL QILINSIN. Oylik maoshi _____ so'm miqdorida BELGILANSIN.

Asos: 2019.03.05.da tuzilgan 12-raqamli shartnoma

Buyruq bilan tanishdim   (imzo)   (sana)

² Лутфуллаева Д. Муस्ताкиллик даври расмий-идоравий иш услуби тараккиёти. – Тошкент, 2020. – Б. 47.

Xullas, o'zbek tilida hujjatlar matnida qat'iyat leksik, grammatik, grafik vositalar orqali yuzaga chiqib, topshiriq, mas'uliyat, da'volarning qat'iy ekanligini bildiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Яндашева Т. Ўзбек ва инглиз тилларида “гўзаллик” концептининг ифодаланиши ва лингвопоэтикаси. Филол. фан. бўйича фалсафа д-ри (PhD) дисс. – Тошкент, 2021. 21-бет.
2. Маҳкамов Н. Адабий норма ва плеоназм. – Тошкент: Фан, 1988. -Б. 70.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. 3-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007. – Б.
4. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи. - М.-Л., 1978. –С.82-84
5. Бекмуродов М. Миллат руҳи / Ўзбекистон адабиёти ва санъати. – Тошкент, 2019 – №43 (4545).
6. Muhayyo Hakimova. (2024). The Influence of National Thinking on the Formation of Abstract Vocabulary. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 2(5), 447–450.